

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТОВАРИСТВ ГАЛИЧИНИ 80-х рр. ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

В другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. українцями Галичини, які скористалися загальноавстрійським законом про об'єднання та збори громадян від 1867 р., було створено чимало громадських об'єднань. Серед них заслуговують на увагу, з огляду на їхню діяльність, педагогічні об'єднання: Українське педагогічне товариство (УПТ), Взаємна поміч українського вчителства (ВПУВ), Учительська громада. Щоб належним чином вивчити роботу українських освітянських об'єднань, потрібно залучити значну кількість архівних та опублікованих джерел, ризних за походженням та інформаційними можливостями.

Найбільше документів, які дозволяють науково досліджувати діяльність українських учительських товариств 80-х рр. ХІХ – початку ХХ ст., зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). У фонді 206 цього архіву “Рідна школа” Українське педагогічне товариство” за 1881-1939 рр. [1] зберігаються статuti УПТ, списки його членів, дані про кількість гуртків, шкіл, гімназій та інших навчальних закладів, протоколи засідань керівних органів УПТ, протоколи засідань тих секцій товариств, що займалися видавничою і просвітньо-виховною діяльністю, заклики до громадян із проханням вступати в ряди УПТ, робити пожертви на його користь, списки тих людей, що зробили благодійні внески на рахунок товариства, матеріали про заснування стипендійних фондів УПТ, прохання учнів про надання їм допомоги із таких фондів, листування із іншими товариствами Галичини, матеріали, що стосувалися будівництва навчальних закладів УПТ, діяльності філій цієї вчительської організації.

Фінансовий бік роботи ВПУВ відображено у фонді 486 “Взаємна поміч учительська” [2].

Для дослідження педагогічних товариств чимале значення мають матеріали, вміщені у фонді 146 “Галицьке намісництво”. Оскільки для заснування товариства було необхідно звернутися із відповідним проханням до крайових органів влади, вказати прізвище ініціаторів заснування товариства та подати статут у 5-ти примірниках, то в цьому фонді нагромадилося чимало статутів та інших важливих документів, пов'язаних із створенням українських педагогічних товариств. Наприклад, тут зберігаються декілька статутів УПТ та його філій, що дають можливість простежити неодноразові зміни, які проходили в організації

діяльності цього товариства. Крім того, жителі будь-якого міста чи села Галичини, котрі хотіли створити філію вже заснованої вчительської організації, також зверталися із проханням до галицького намісництва. До нього надходили повідомлення про перейменування товариств та філій, проведення загальних зібрань вчительських організацій, зміни у керівництві. Цінними є також матеріали, де керівні органи українських педагогічних об'єднань подають свої звернення, вимоги, протести з окремих питань, які насамперед стосувалися розвитку української освіти [3].

Важливі документи також вміщені у фонді 178 “Крайова шкільна рада”. Найбільш цікавими для вивчення роботи вчительських організацій були статuti навчальних закладів та курсів учительських організацій, звіти про діяльність цих закладів, листування про їхню реорганізацію, надання державного статусу, про їхній перехід на державне фінансування, а також про надання навчальним закладом матеріальної допомоги [4].

Окремі матеріали, що опосередковано стосуються діяльності навчальних закладів українських вчительських товариств, вміщені у фонді 462 “Український горожанський комітет у м. Львові” [5] та фонді 639 “Міністерство віросповідань і освіти у м. Відні” [6]. Цікаву інформацію про видавничу діяльність педагогічних організацій несуть документи, вміщені у фонді 313 “Редакція журналу “Дзвінок” [7] та фонді 401 “Редакція журналу “Літературно-науковий вісник” [8].

Учительські товариства співпрацювали з іншими культурно-просвітними організаціями. У фонді 309 “Наукове товариство ім. Шевченка” (НТШ) зберігаються окремі документи, які дозволяють простежити процес цієї співпраці у видавничій діяльності, організації бібліотек. Зверталися педагогічні товариства до НТШ із проханням надати матеріальну допомогу в організації навчальних закладів [9].

Також у ЦДІА України у Львові зберігаються фонди таких відомих громадських діячів, як А.Шептицького [10], А.Крушельницького [11], К.Студинського [12], В.Шухевича [13], де знаходяться матеріали, що відображають окремі аспекти діяльності вищезгаданих осіб, які мали безпосереднє відношення до роботи педагогічних організацій.

У фонді 1262 “Учбові заклади Львівського шкільного округу” Державного архіву Львівської області зберігаються документи, які мають стосунок до функціонування навчальних закладів УПТ у Львові: початкових шкіл, приватної жіночої учительської семінарії та інших. Відзначається своєю змістовністю звіт дирекції приватної гімназії в місті Яворові, в якому подана детальна інформація про щорічну навчальну та виховну роботу в закладі, кількість учнів, викладацький склад і таке інше [14].

Ряд матеріалів, що стосуються розвитку освіти в Галичині і функціонування освітніх установ УПТ, зібраних в Державному архіві Івано-

Франківської області. У фонді 278 “Державна екзаменаційна комісія по кваліфікації учителів початкових шкіл” [15], фонді 304 “Станіславська державна українська гімназія” [16], фонді 574 “Коломийська приватна жіноча семінарія (УПТ)” [17] вміщено протоколи кваліфікаційних іспитів учителів, вступних іспитів абітурієнтів, журнали успішності та інші джерела.

У Державному архіві Тернопільської області зберігаються документи, які свідчать про роботу гімназійних навчальних закладів у Тернополі. Серед них і ті, де мовою навчання була українська [18].

Листи, неопубліковані спогади та інші матеріали, що торкаються деяких аспектів діяльності учительських організацій, знаходяться у відділі рукописів Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника у фондах Наукового Товариства ім. Шевченка, О. Барвінського, М. Бучинського та М. Підгірянки [19]. Найбільша кількість важливих документів, що стосуються досліджуваної теми, зберігаються у фонді О. Барвінського, адже до нього як члена КШР та авторитетного громадського діяча краю, зверталися педагогічні організації та вчителі з проханням вирішити на користь українців те чи інше питання в галузі освіти, допомогти захистити законні права педагогів, посприяти розповсюдженню книг та підручників, виданих учительськими організаціями. В дуже багатьох випадках з приводу того чи іншого невирішеного питання листування тривало досить довго, що дозволяло відстежити процес вирішення справи. Є також у фонді О. Барвінського чимало документів (грамот, дипломів), які свідчать про його активну участь в українських педагогічних товариствах.

Дуже цікавими є “Спомини про М. Підгірянку” [20] її чоловіка А. Домбровського, активного діяча товариства ВПУВ, які стосуються не тільки особистого життя талановитої вчительки та поетеси, але й її громадської діяльності, оцінки нею суспільно-політичних подій, що відбувались у Галичині у 80-х рр. XIX – на початку XX ст., боротьби педагогів за свої економічні та політичні права. Спогади А. Домбровського у трьох зошитах лише частково писані ним, основна частина тексту переписана з оригіналу дочкою М. Підгірянки. Оригінал знаходиться у сім’ї Домбровських [21].

У фондах НТШ та М. Бучинського зберігаються листи М. Лисенка до В. Шухевича, редакції журналу “Дзвінок” до М. Бучинського, в яких йдеться про забезпечення УПТ випуску цього дитячого часопису [22].

Листи В. Стефаника до Б. Грінченка, в яких деякі аспекти освітнього життя Галичини та Буковини висвітлено в контексті суспільно-політичних подій, зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського [23].

У відділі рукописних фондів і текстології Інституту української літератури ім. Т. Шевченка Національної академії наук України знаходиться чимало цінних документів, які стосуються діяльності українських педагогічних організацій Галичини, зокрема, у фондах І. Франка, Б. Грінченка, редакції журналу “Дзвінок” та “Українсько-руської видавничої спілки” [24]. Вони дозволяють простежити взаємовідносини між учительськими товариствами і провідними українськими громадсько-політичними діячами, а також містять інформацію про видавничу діяльність товариств.

Отже, архівні джерела, що стосуються досліджуваної теми, складають чималу кількість документів. Це матеріали діловодства державних та громадських установ, навчальних закладів, особисті документи відомих діячів українського руху, де інформація відзначається високою достовірністю.

Іншу велику групу документів становлять опубліковані джерела. Для того, щоб зрозуміти основні принципи функціонування системи освіти в Австро-Угорщині та діяльність культурно-просвітніх товариств, специфіку розвитку шкільництва в Галичині, умови праці вчителів, оплату їхньої роботи, політичний та правовий статус педагогів, необхідне звернення до законодавчих актів. Вони друкувалися в офіційних збірниках “Reichs-Gesetz Blatt fur das Kaiserthum Oesterreich” (“Вісник державних законів для Австрійської імперії”), “Вісник законів і розпоряджень краєвих для королівства Галиції і Володимерії з великим Княжеством Краковським” [25].

Одним із пріоритетних напрямків діяльності українських учительських товариств стала боротьба за підвищення заробітної платні педагогам, покращення соціального захисту освітян, надійного забезпечення вчителям громадських прав, гарантованих австрійською конституцією. У ХХ ст. було прийнято закони, які встановлювали більші розміри платні педагогам і поставили її в залежність від стажу роботи і кваліфікації вчителя, захистили ряд інших законних прав освітян. Використання законодавчих актів дало можливість порівняти закони, прийняті у ХІХ ст., з новими, проаналізувати зміни, які відбувалися у цих непростих для держави питаннях.

Цінну інформацію для дослідження умов діяльності українських педагогічних об'єднань дали статистичні матеріали, які вміщені у таких збірниках: “Osterreichische Statistik. – Wien, 1851-1910” (Австрійська статистика”) [26], “Osterreichische Statistik. Neue Folge. – Wien, 1913-1916” (Австрійська статистика. Нова серія”) [27] та ін., де подаються точні дані про рівень писемності, кількість різних типів шкіл у державі

та окремих її коронних краях, розвиток культурно-освітніх громадських об'єднань тощо.

Значну групу друкованих джерел становлять опубліковані статuti, програми різних громадських об'єднань та політичних партій, звернення, звіти про роботу товариств, які видавалися окремими брошурами. Більшість українських учительських товариств (УПТ, “Учительська громада”) [28] чималими тиражами видавали свої статuti – основні правові документи, щоб познайомити широкий загал з метою створення та найважливішими засадами діяльності педагогічних товариств. Без цих джерел дослідження роботи вчительських об'єднань було неможливе.

Більш детально висвітлюють роботу товариств такі друковані джерела, як звіти про діяльність, що видавалися окремими книжками. Регулярно виходили у світ звіти УПТ [29], де вміщено чимало даних про роботу різних інституцій, які діяли в рамках цього товариства, навчальних закладів та курсів УПТ, видавничу діяльність, роботу філій УПТ. Щороку видавалися й звіти ВПУВ [30], які, хоч були менш змістовними, ніж вищезгадані, також мають у собі чимало цінної інформації про економічну діяльність організації, роботу філій та ін.

Крім загальних звітів про діяльність товариств, виходили ще й такі, що надавали інформацію про роботу навчальних закладів та інтернатів педагогічних організацій. Навчання та виховання у шкільних установах УПТ у Львові висвітлено в брошурах під назвою “Звіт шкіл Руського Товариства Педагогічного у Львові”, а також у книжці, присвяченій жіночій учительській семінарії [31]. Протягом усього існування приватної гімназії УПТ у Рогатині видавалися щорічні звіти про роботу, де подані точні дані про число учнів та викладачів, обладнання навчальних кабінетів, бібліотеки, про те, які гуртки відвідували гімназисти у вільний від навчання час, як проходили заходи культурно-масового характеру та ін. [32]. Не менш змістовними були звіти про організацію навчальної та виховної роботи у Городенківській гімназії УПТ [33]. Чимало важливих даних про роботу реальної гімназії ім. М.Шашкевича у Буську також подано у звіті про її діяльність [34]. Цікавим був звіт приватної жіночої семінарії УПТ в Коломиї, де вміщено інформацію про роботу цього навчального закладу від часу заснування до 1914 р. Показані зусилля громадськості, спрямовані на відкриття семінарійних курсів, які згодом переросли в повноцінну семінарію, а також багато інших даних про підготовку майбутніх педагогів у Коломиї [35]. Щорічно окремими невеличкими брошурами виходили у світ звіти про діяльність інституту (інтернату) УПТ ім. Св. Миколая, що ставили собі за мету показати умови життя українських дітей, які навчалися у різних

навчальних закладах Львова [36]. Звіти комітету, що займався будівництвом нового приміщення для інтернату УПТ, видавалися, аби проінформувати громадськість про тих, хто жертвував гроші на будівництво, і показати, з якою метою вони витрачалися [37].

Окрему групу друківаних джерел складає і публіцистика. Такі відомі діячі українського руху, як Л.Цегельський, І.Франко, К.Малицька [38], висвітлюють у своїх працях та на сторінках часописів, скільки зусиль потрібно було докласти для відкриття українських шкіл, за яких умов створювалися вчительські товариства, які політики і діячі найбільше зробили для їхнього успішного розвитку, як вплинули педагогічні товариства на видавництво українських книжок. Їхні публіцистичні твори є досить цікавими завдяки тому, що насичені інформацією та досить неординарними судженнями.

Про діяльність учительських товариств та освітнє життя Галичини написано чимало мемуарної літератури. Розвиток освіти на західноукраїнських землях висвітлив у своїх спогадах серед іншого О.Барвінський [39]. К.Левицький в таких працях, як “Історія політичної думки галицьких українців” [40] та “Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 рр.” [41] хоча й коротко, але описав події, сучасником яких він був: заснування УПТ, вирішення найважливіших освітніх проблем. Крім того, він розповідав про визначних політиків, які мали безпосереднє відношення до вчительського руху Галичини.

М.Галушинський у брошурі “Як вибирали собі люди право основувати товариства” [42] написав про причини заснування УПТ. Цікавими є спогади К.Малицької [43] про зусилля УПТ, спрямовані на створення розгалуженої ланки української приватної освіти. На сторінках таких періодичних видань, як “Народний ілюстрований календар товариства “Просвіта”, “Рідна школа” [44] публікувалися статті, де автори серед іншого згадували про діяльність УПТ у 80-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст. Л.Ясінчук у своїх працях “Рідна школа в ідеї і житті” та “Рідна школа” в ювілейному році” [45] як безпосередній учасник українського вчительського руху висвітлив події, що стосувалися роботи УПТ у довоєнний час, автор намагався подати достовірні дані про події, очевидцем яких він був, а також об’єктивно їх оцінити.

З нагоди 30-ліття заснування товариства викладачів середніх шкіл “Учительська громада” О.Терлецький у часописі “Українська школа” [46] вмів досить цікаві спогади з приводу необхідності створення цієї вчительської організації, її ролі в розвитку української освіти та культури загалом.

Декілька мемуарних видань, де вміщені цікаві згадки про діяльність учительських товариств Галичини, створені ними навчальні заклади та багато іншого, вийшли у світ завдяки зусиллям української діаспори. Зокрема це такі видання: "Городенщина. Історично-мемуарний збірник", "Коломия й Коломийщина: Збірник споминів і статей про недавнє минуле", "Історико-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики" [47]. Важливими для дослідження педагогічних товариств є статті, де колишні гімназисти та учениці учительських семінарій згадували про організацію навчання в освітніх закладах УПТ.

Досить важливим джерелом, яке дозволило простежити розвиток української освіти та діяльність педагогічних організацій на західно-українських землях у 80-х рр. XIX – на початку XX ст., стала періодика цього часу. Її публікації створюють широкі можливості в доборі фактичного матеріалу і дозволяють доповнити архівні та інші джерела.

Регулярно висвітлювалася робота українських педагогічних товариств на шпальтах таких народовських газет, як "Діло", "Зоря" [48], які інформували про різноманітні події суспільного та культурного життя Галичини. Вищезгадані газети писали про заснування товариств, затвердження статутів, інформували читачів про їхню роботу. Були на сторінках повідомлення про видавничу діяльність товариств, критика за недостатньо активну роботу. Якщо газети, що підтримували народовські ідеї, об'єктивно інформували читачів про роботу українських педагогічних організацій, і критика на їхню адресу була конструктивна, то московфільські ("Галичанин", "Новый пролом", "Галицка Русь"[49] та інші) не приділяли належної уваги їхньому розвитку на своїх сторінках, а тільки нещадно їх критикували з огляду на свої політичні переконання.

Проте найбільше різнобічної інформації про українські педагогічні об'єднання публікувалося на сторінках учительських часописів, які видавалися зусиллями самих товариств. Висвітлювали діяльність учительських товариств Галичини такі газети, як "Наша школа", "Промінь", "Шкільний часопис", "Учитель", "Луна", "Наше слово", "Прапор", "Учительське слово", "Український учитель", "Рідня школа"[50] тощо. Тут друкувалося багато матеріалів, які інформували про організаційну та просвітньо-виховну роботу педагогічних організацій, а також показували, як вони займаються захистом фахових інтересів освітян.

Для вивчення роботи вчительських товариств Галичини можуть бути використані також польські педагогічні видання "Szkoła" ("Школа"), "Wolna Szkoła" ("Вільна школа"), "Rodzina i Szkoła" ("Сім'я і школа")[51]

В періодичних виданнях з особливою гостротою відображалися ті непрості проблеми, які стояли перед українцями в освітній галузі. В багатьох публікаціях подавалася не зовсім достовірна інформація, упереджено висвітлювалися ті чи інші події. Особливо це стосувалося матеріалів про політичну діяльність учительських товариств, боротьбу за поліпшення матеріального становища педагогів. Пояснюється це, перш за все, гостротою політичної боротьби, намаганням привернути якомога більше уваги до вчительських проблем. Тому інформація газет повинна співставлятися з повідомленнями з інших джерел.

Підсумовуючи огляд, можна зробити висновок, що збереглося чимало архівних та опублікованих документів, що дають інформацію про розвиток українського освітнього руху в Галичині у 80-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст. та діяльність педагогічних товариств. Більшість із них лише опосередковано стосуються досліджуваної теми, мають фрагментарний характер, вимагають доповнення інформацією з інших джерел. У багатьох випадках вони потребують всебічного аналізу, перевірки і зіставлення фактів, що в них наводилися. Їх використання в комплексі із іншими джерелами дозволить об'єктивно вивчити діяльність українських педагогічних товариств Галичини 80-х рр. ХІХ – початку ХХ ст.

1. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 206. "Рідна школа" – Українське педагогічне товариство у Львові. 1881-1939 рр., оп. 1. Спр. 1. Книга протоколів засідань правління товариства 1881-1894 рр. – 105 арк. Спр. 2. Відозви Головного відділу Товариства до громадянства із закликами вступати в члени товариства (1881, 1897, 1907, 1909 рр.) – 8 арк. Спр. 3. Акт пожертвування грошових сум у фонд Товариства Алексієвичем Романом, мешканцем м. Угнова. 1906 р. – 5 арк.; Спр. 9. Протоколи загальних зборів президії Головної управи за 1908-1911 р. – 122 арк. Спр. 12. Протоколи засідань видавничої комісії Товариства 1909-1927 рр. – 99 арк. Спр. 13. Відомості з історії видання журналу "Дзвінок". 1909 р. – 5 арк. Спр. 28. Списки жертводавців у фонд Товариства. 1911-1914 рр. – 10 арк. Спр. 29. Статут товариства за 1912 р. – 40 арк. Спр. 31. Книга протоколів засідань Президії Головної управи 1913-1922 рр. – 496 арк.; Спр. 34. Дані про кількість гуртків, дитячих садків, шкіл, гімназій та членів товариства 1914 р. – 1 арк. Спр. 731. Звіти, протоколи, листування та інші документи про діяльність Повітового союзу гуртків в Городенці. 1914, 1926-1934 рр. – 164 арк.
2. Там само Ф. 486. Взаємна поміч учительська. 1905-1939 рр., Оп. 1. Спр. 30. Картки внесків членів товариства. 1905-1939 рр. – 183 арк.
3. Там само. Ф. 146. Галицьке намісництво. Оп. 8, спр. 875. Статут українського товариства "Учительська громада" у Львові. 1908 р. – 17 арк.; Оп. 58. Спр. 570. Прохання засновників товариства "Взаємна поміч галицьких та буковинських учителів в місцевостях на літери (Б, Г, Т) про затвердження статутів. 1907 р. – 77 арк.
4. Там само. Ф. 178. Крайова шкільна рада у Львові. Оп. 1. Спр. 3649. Лист управи "Українського педагогічного товариства Міністерству віросповідань і освіти про надання йому грошової допомоги з додатком статуту і звіту про діяльність

- та журналу "Учитель". 1905-1906 рр. – 46 арк.; Оп. 2. Спр. 4241. Звіти про організацію і діяльність приватної жіночої вчительської семінарії. 1907-1913 рр. – 84 арк.; Оп. 2. Спр. 5280. Листування з Міністерством віросповідань і освіти і "Українським Педагогічним Товариством" про надання державного статусу українській приватній жіночій семінарії у Львові і про надання грошової допомоги на утримання цього закладу. 1909-1916 рр. – 193 арк.; Оп. 3. Спр. 526. Звіт про перевірку діяльності приватної гімназії в місті Яворові. 1909 р. – 13 арк.; Оп. 3. Спр. 969. Листування з Міністерством віросповідань та освіти про перехід у власність держави приватної гімназії з українською мовою викладання в м. Рогатині. 1910-1918 рр. – 51 арк., Оп. 3. Спр. 981. Листування з Міністерством віросповідань і освіти про реорганізацію приватної гімназії в м. Городенці. 1911 р. – 33 арк.; Оп. 4, спр. 252. Звіти про діяльність курсів для неграмотних "Українського педагогічного товариства" у містах Галичини. 1913-1914 рр. – 17 арк.
5. Там само. Ф. 462. Український горожанський комітет м. Львів. Оп. 1. Спр. 210. Листи, замовлення, списки та інші документи про розподіл американських товарів серед українського населення Галичини. 1912-1922 рр. – 220 арк.
 6. Там само. Ф. 639. Міністерство віросповідань і освіти у м. Відні. Оп. 1. Спр. 115. Справа про надання приватній жіночій семінарії при Українському педагогічному товаристві в Коломиї прав державної семінарії. 1910-1918 рр. – 67 арк.
 7. Там само Ф. 313. Редакція журналу "Дзвінок". Оп. 1. Спр. 1. Листи, надіслані дітьми в редакцію з відгуками про надруковані в журналах вірші, оповідання, статті про навчання в школі та збір пожертвувань для товариства "Рідна школа". 1912-1914 рр. – 27 арк.
 8. Там само. Ф. 401. Редакція журналу "Літературно-наукового вісника" м. Львів, оп. 1. Спр. 52. Статті та рецензії Дорошенка В. 1908-1911 рр. – 55 арк.
 9. Там само. Ф. 309. Наукове товариство ім. Шевченка. Оп. 1. Спр. 2351. Лист до добродія Івана Кревецького, редактора журналу "Наша школа". 1911р. – 33 арк.
 10. Там само. Ф. 358. Шептицький Андрій Олександрович, граф, митрополит греко-католицької церкви. 1865-1944 рр.. Оп. 2. Спр. 43. Листи педагогічних товариств, гімназій, шкільних рад і ін. про надання їм матеріальної допомоги. 1899-1914 рр. – 53 арк.
 11. Там само. Ф. 361. Крушельницький Антін Владиславович, письменник, педагог. 1878-1937 рр. Оп. 1. Спр. 30. Рукописи статей і рефератів: "В дома", "Рідна школа", "Замітки і спостереження директора Городенківської гімназії". Б/д. – 258 арк.
 12. Там само. Ф. 362. Студинський Кирило Йосипович, український літературознавець, академік АН УРСР. 1899-1939 рр.. Оп. 1. Спр. 48. Листи шкільної ради, товариства "Учительська громада" та інших освітніх установ про матеріальну допомогу вчителям, надання вчительських посад та інше. 1910-1914 рр. – 91 арк.
 13. Там само. Ф. 735. Володимир Шухевич, український громадський діяч, етнограф, педагог і публіцист. 1849-1915 рр.. Оп. 1. Спр. 31. Повідомлення старшого цензора С.-Петербурзького поштамту про дозвіл передати журнал "Дзвінок" поштовими бандеролями на територію Росії. 1890 р. – 1 арк.
 14. Державний архів Львівської області. Ф. 1262. Учні заклади Львівського шкільного округу. Оп. 191. Спр. 1. Приватна жіноча учительська семінарія ім. Т.Шевченка у Львові. 1926-1927 рр. 11 арк.; Оп 288. Спр. 3 Звіт дирекції приватної гімназії в місті Яворові 1908-1937 рр. – 48 арк.
 15. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. 278. Державна екзамнаційна комісія по кваліфікації учителів початкових шкіл. Оп. 1. Спр. 25. Протоколи екзаменів по кваліфікації учителів початкових шкіл. 25 лютого 1911р. – 22 лютого 1922 р. – 206 арк.
 16. Там само Ф. 304. Станіславська державна українська гімназія 1905-1939 рр. Оп. 1 Спр. 2. Протоколи вступних іспитів від класів II-VIII за час від заснування гімназії (шк. р. 1905/6 до кінця шк. р. 1921/2) – 253 арк.

Шологон Л.І. Джерела до вивчення діяльності українських педагогічних товариств Галичини 80-х рр. XIX – початку XX ст.

17. Там само. Ф.547. Коломийська приватна жіноча учительська семінарія "Українського педагогічного товариства". 1912-1932 рр.. Оп. 1. Спр. 1. Журнал успішності учнів I-III курсів за 1912/13 навчальний рік. 1912-1913 рр. – 53 арк.
18. Державний архів Тернопільської області. Ф. 38. Друга державна гімназія в м. Тернополі. Оп. 1. Спр. 2. Протоколи екзаменаційної комісії за 1906-1914 рр. – 188 арк.; Ф. 407. Державна гімназія з українською мовою викладання. Оп. 1. Спр. 1. Протоколи екзаменів зрілості. 1916-1917 рр. – 66 арк.
19. Наукова бібліотека ім. В.Стефаніка у Львові. Відділ рукописів. Ф. 1. НТШ. Матеріали з редакційного архіву ілюстрованого двотижневика для дітей і юнацтва "Дзвінок", редактором якого був В.Шухевич. Спр. 120. Листи Миколи Віталійовича Лисенка до Володимира Осиповича Шухевича. 1892-1893 рр. – 5 арк.; Ф. 11. Барвінські. Спр. 7. "Руське товариство педагогічне" у Львові. Диплом про присвоєння Олександрю Григоровичу Барвінському звання почесного члена товариства. 1905 р. – 2 арк. Спр. 1133. Домбровський Августин. Лист до Барвінського Олександра Григоровича. 11 червня 1907 р. – 2 арк. Спр. 1347. Кирчів Павло. Листи до Барвінського Олександра Григоровича. 1896, 1906, 1901 рр. – 8 арк. Спр. 3208. Крайова шкільна рада у Львові. Листи до Барвінського Олександра Григоровича. 1910-1918 рр. – 98 арк. Спр. 3316. "Учительська Громада" товариство у Львові. Листи до Барвінського Олександра Григоровича. 1908-1910 рр. – 14 арк. Спр. 3829. Філія "Руського товариства педагогічного" в Щирці. Лист до центрального управління педагогічного товариства у Львові в справі зборів і конференцій товариства, висланий Барвінському Олександрю Григоровичу. 31 жовтня 1892 р. – 2 арк. Спр. 3832. Товариство педагогічне українське у Львові. Копії звернень до шкільної крайової Ради у Львові, вислані Барвінському Олександрю Григоровичу. 1894-1913 рр. – 6 арк. Спр. 4056. Грамота про присвоєння звання почесного члена "Руського Товариства педагогічного" у Львові Барвінському Олександрю Григоровичу. 30 травня 1884 р. – 39 арк. Спр. 5757. Звіт про відвідування Львівських шкіл ученицями-українками. Б/д. – 1 арк. Спр. 5829. Товариство педагогічне у Львові. Статут для шкіл товариства педагогічного у Львові. Поправки Барвінського Олександра Григоровича Б/д – 8 арк. Ф. 17. Бучинський. Спр. 53. "Дзвінок" редакція журналу. Листи до Мелітона Осиповича Бучинського. 1890, 1891 рр. – 2 арк.
20. Наукова бібліотека ім. В.Стефаніка у Львові. Відділ рукописів. Ф. 175. Підгірянка. Спр. 32. Спогади про Марійку Підгірянку, її чоловіка Августина Волошина (Домбровського). Зош. 1. – 87 арк. Зош. 2. – 11 арк.
21. Домбровська Є. Матеріали до історії товариства "Взаємна поміч українського вчителства Галичини" // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: "Рукописна Україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН та проблеми створення інформаційного банку даних". – Львів: НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка, 1996. – С. 106.
22. Наукова бібліотека ім. В.Стефаніка у Львові. Відділ рукописів. Ф. 1. НТШ. Матеріали з редакційного архіву ілюстрованого двотижневика для дітей і юнацтва "Дзвінок", редактором якого був В.Шухевич. Спр. 120. Листи Миколи Віталійовича Лисенка до Володимира Осиповича Шухевича. 1892-1893 рр. – 5 арк.
23. Національна бібліотека України ім. В.Вернадського. Інститут рукопису. Ф. III. Архів Грінченка Б. Д. № 39529. Стефаник Василь. – 1900 р. – 2 арк.
24. Інститут української літератури ім. Т.Шевченка. НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології. Ф. 3. Іван Якович Франко (1856-1916 рр.) – український письменник, вчений, громадський діяч. Спр. 2504. Бандрівський К. Лист до товариства "Учительська громада" в Коломи. 19 грудня 1910 р. 3 арк. Ф. 64

- Українсько-руська видавнича спілка. 1898-1917 рр. Спр. 203. Товариство "Промінь" у Вашківцях. Листівка до видавничої спілки. 1906 р. – 1 арк. Спр. 251. Ющишин І. Лист до "Видавничої спілки". Б/д. – 2 арк. Ф. 76. "Дзвінок" – ілюстрована часопись для дітей середнього віку. Спр. 16. Глібов І.Я. Лист до редакції журналу "Дзвінок". 8 листопада 1891 р. – 2 арк. Ф. 130. Грінченко Борис Дмитрович (1863-1910 рр.) – український письменник і перекладач, педагог. Спр. 11. Листівки з фотознімками народної школи ім. Б.Грінченка у Львові. Б/д. – 1 арк. Ф. 135. Барвінський Олександр Григорович (1847-1926 рр.) – український історик літератури, педагог, громадський діяч. Барвінський О. "Спомини з мого життя". Зош. 2. – Частина III. – 1888-1889 рр. – 75 арк.
25. Reichgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1869. – Wien, 1869. – S. 277-288; Устава о правних отношениях stanu учительского въ публичных школахъ народныхъ // Вісникъ законъ и роспоряжений краєвихъ для Королевства Галициї і Володимерїи съ великимъ Кнажествомъ Краковскимъ. – Львов: Б.м.в., 1873. – Частина 251. – С.192-204.
26. Oesterreichische Statistik. – Wien, 1851-1910.
27. Oesterreichische Statistik. Neue Folge. – Wien, 1913-1916.
28. Статут Руського Товариства Педагогічного для кружків педагогічних. Затверджений рескриптом ц. к. Намісництва у Львові з дня 11 липня 1904. Ч. 89. 165. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1904. – 4 с.; Статут Руського Товариства Педагогічного. Затверджений ц.к. Намісництвом дня 6 серпня 1881. Ч. 37. 847. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1881. – 15 с.; Статут Руського Товариства Педагогічного. Затверджений рескриптом ц.к. Міністерства справ внутрішніх з дня 24 січня 1402. Ч. 23821/01. – Львів. Руське Товариство Педагогічне, 1902. – 13 с.; Статут товариства "Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок". – Львів: Взаїмна поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1906. – 43 с.; Статут товариства "Учительська Громада", товариства учителів вищих шкіл у Львові. – Львів: Учительська Громада, б/р. – 8 с.; Статут Українського Товариства Педагогічного. Прийнятий до відома Високим ц. к. Правительством рескриптом ц. к. Міністерства внутрішніх справ з дня 15 червня 1912 р. Ч. 16. 626. – Львів: Українське Педагогічне Товариство, 1912. – 12 с.
29. Звіт Виділу Руського Товариства Педагогічного у Львові за час від 1 січня 1906 до 31 грудня 1906 року. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1907. – 28 с.; Звіт Виділу філії "Руського Товариства педагогічного" в Перемишлі за рік адміністраційний 1909/10. – Перемишль: Руське Товариство Педагогічне, 1910. – 4 с.; Звіт Виділу філії "Руського Товариства педагогічного" в Перемишлі за рік адміністраційний 1910/11. – Перемишль: Руське Товариство Педагогічне, 1911. – 4 с.; Звіт з діяльності Руського Товариства Педагогічного за рік 1907. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1908. – 23 с.; Звіт з діяльності Руського Товариства Педагогічного за рік 1908. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1909. – 32 с.; Звіт з діяльності Руського Товариства Педагогічного за рік 1909. – Львів: НТШ, 1910. – 84 с.; Звіт з діяльності Руського Товариства Педагогічного за час від 1 січня 1905 до 31 грудня 1905 року. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1906. – 28 с.; Звіт з діяльності Товариства "Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок" за 1912 р. – Львів: Взаїмна поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1913. – 32 с.
30. Звіт з діяльності Головної Управи Товариства "Взаїмна Поміч гал. і буков. учителів і учительок" у Львові за рік 1910. – Львів: Взаїмна Поміч гал. і бук. учителів і учительок. 1911. – 29 с.; Звіт з діяльності Товариства "Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок" за 1912 р. – Львів: Взаїмна

- поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1913. – 32 с.; Звіт у діяльності Товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок” за 1913 р. – Львів: Взаїмна поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1914. – 40 с.; Звіт з діяльності Товариства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок у Львові” за час від 1 вересня 1905 до кінця 1906 року. – Львів: Взаїмна поміч гал. і бук. учителів і учительок, 1907. – 18 с.; Короткий звіт з діяльності Товариства “Взаїмна Поміч” // Луна. – 1907. – 12 жовтня.
31. Звіт приватної жіночої семінарії Кружка Українського Педагогічного товариства в Коломиї. – Коломия: Українське Педагогічне Товариство, 1914. – 48 с.; Звіт шкіл Руского Товариства Педагогічного у Львові за рік шкільний 1909/10. – Львів: Руске Товариство Педагогічне, 1910. – 39 с.; Звіт шкіл Руского Товариства Педагогічного у Львові за рік шкільний 1911/12. – Львів: Руске Товариство Педагогічне, 1912. – 40 с.
32. Звіт Дирекції приватної гімназії з руським язиком викладовим Філії Руського Товариства Педагогічного в Рогатині за рік шкільний 1909/10. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1910. – 32 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії з руською викладовою мовою Філії Руського Товариства Педагогічного в Рогатині з правом прилюдності за рік шкільний 1910/11. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1911. – 91 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії з руською викладовою мовою Філії Руського Товариства Педагогічного в Рогатині з правом прилюдності за рік шкільний 1911/12. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1912. – 111 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою Кружка Українського Товариства Педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1912/13. – Львів: Українське Товариство Педагогічне, 1913. – 108 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою Кружка Українського Товариства Педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1913/14. – Львів: Українське Товариство Педагогічне, 1914. – 94 с.
33. Звіт Дирекції української приватної гімназії в Городенці за шкільний рік 1909/10. – Жовква: Руське Товариство Педагогічне, 1910. – 26 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою за шкільний рік 1911/12. – Львів: Українське Педагогічне Товариство, 1912. – 68 с.; Звіт Дирекції приватної гімназії в Городенці з українською викладовою мовою за шкільний рік 1912/13. – Львів: Українське Педагогічне Товариство, 1913. – 38 с.
34. Звіт Дирекції ювілейної приватної гімназії реальної ім. Маркіяна Шашкевича філії Руського Товариства Педагогічного в Буську за рік шкільний 1911/12. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1912. – 20 с.
35. Звіт приватної жіночої семінарії Кружка Українського Педагогічного товариства в Коломиї. – Коломия: Українське Педагогічне Товариство, 1914. – 48 с.
36. Друге справоздане зь діяльності інституту Руского Товариства Педагогічного у Львові за рік 1889/90. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1890. – 8 с.; Перше справоздане зь діяльності інституту Руского Товариства Педагогічного у Львові під покровом св. Николая за рік 1889/9. – Львів: Руске Товариство Педагогічне, 1889. – 15 с.
37. Звіт Комітету будови бурси “Руского Товариства Педагогічного у Львові” за час від 1 січня до 31 грудня 1908 р. – Львів: Руске Товариство Педагогічне, 1908. – 3 с.; Звіт Комітету будови бурси “Руского Товариства Педагогічного у Львові” за час від 1 січня до 31 грудня 1909 р. – Львів: Руске Товариство Педагогічне, 1910. – 52 с.
38. Малицька К. Наші дівчата в наших школах // Звіт шкіл Руського Товариства Педагогічного за рік шкільний 1909/10. – Львів: Руське товариство педагогічне, 1910. С. 3-10; Франко І. Поляки і русини // Зібрання творів: У 50-ти томах. Т. 46.

- Кн. 2. – К.: Наукова думка, 1986. – С. 317- 330; Цегельський Л. З галицької України // Літературно-науковий вісник. – К.: Б.м.в., 1911. – Кн. III – С.635-644.
39. Барвінський О. Спомини з мого життя. – Львів: Накладом Якова Оренштейна, 1913. – Ч. 2. (1871-1888). – 406 с.
40. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1864-1914). На підставі споминів і документів. – Львів: Друк. О.Василян у Жовкві, 1926. – 432 с.
41. Левицький К. Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів 1907-1914 рр. Друга частина. – Львів: Видавнича спілка "Діло", 1937. – 108 с.
42. Галушинський М. Як вибороти собі люди право основувати товариства? – Львів: Просвіта, 1920. – 21 с.
43. Малицька К. В боротьбі за рідну школу // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1924. – Т. 82-84. – С.261-265.
44. Сучасне наше шкільництво та "Рідна школа" У.П.Т. // Народний ілюстрований календар товариства "Просвіта" на переступний рік 1924. – Львів: Просвіта, 1923. – С. 117-120; Шкільництво на українських землях в XIX і на початку XX ст. // Рідна школа. – 1934. – 15 березня.
45. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і в житті. Підручник для рідношкільних організацій. – Львів: Рідна школа, 1934. – 208 с.; Ясінчук Л. "Рідна школа" в ювілейному році. – Львів: Рідна школа, 1931.– 24 с.
46. Терлецький О. 30-ліття "Учительської Громади" (1908-1938) // Українська школа. – 1938. – Ч. 1-6. – С. 2-5.
47. З діяльності "Рідної школи" в Коломиїщині // Коломия й Коломиїщина. Збірник споминів про недавнє минуле. Український архів. Наукове товариство ім. Шевченка. – Філадельфія: Видання "Комітету коломиян", 1988. – Т. 46. – С.93-96; Марунчак М. До початків української гімназії в Городенці // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. НТШ. Український архів. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – Т. XXXIII. – С. 134-135; Соневицький М. Передісторія гімназії УПТ в Копичинцях // Історико-мемуарний збірник Чортківської округи. Повіти: Чортків, Копичинці, Борщів, Заліщики. Український архів. Наукове товариство ім. Шевченка. – 1974. – Т. 26. – С.287-288.
48. Діло. Щоденник. – Львів, 1880-1939; Зоря. – Львів, 1880-1897.
49. Галицька Русь. – Львів, 1891-1892; Новый пролом. – Львов, 1883-1897; Галичанин. – Львів, 1889-1913.
50. Промінь. Независимий орган українського учительства. – Вашківці, 1904-1907; Наша школа. Науково-педагогічна часопись. – Львів, 1909-1914; Школьна часопись. – Львів, 1880-1888; Учитель. Орган Руского тов. Педагогічного. – Львів, 1889-1914; Луна. Независимий орган укр. учительства. – Львів, 1907; Наше слово. – Львів, 1907; Прапор. – Львів – Коломия, 1908-1912; Учительське слово. – Львів, 1912-1914, 1927-1929; Український учитель. Становий орган укр. народного учительства у Галичині. Педагогічно-науковий журнал. – Станіслав, 1911; Рідня школа. Педагогічний додаток до "Українського учителя". – Станіслав, 1911.
51. Slovo Polskie – Warszawa, 1897-1937, Szkoła. Organ Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. – Lwów, 1868-1913; Wolna Szkoła. – Lwów, 1911.

In the article the source materials are analysed which allow to study the activities of the Ukrainian Teachers' Organizations of Galychyna Region from the 80-ies of the 19th century to the beginning of the 20th century. Considerable attention is paid to the statutes of the pedagogical societies, to accounts of their work, to statistical and publicistic materials, to reminiscences of remarkable figures of the teachers' movement.